

'תא שמע דתני ר' חייא כותל שצידו אחד כנוס מחברו, בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נדון משום לחי'. משמע כאן שגם לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים מועיל משום 'מחיצה', שהרי רצו להוכיח מכאן שלחי העומד מאליו הוי לחי הגם שאינו אלא נראה מבחוץ, והלא העומד מאליו אינו מועיל משום היכר אלא משום מחיצה, אם כן מוכח שגם לחי השוה מבפנים מועיל משום מחיצה (עפ"י אבני נזר רחצ, ג).

בקהלות יעקב (ה) הביא מספר תורת רפאל (ג) שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו מועיל מדין מחיצה והזורק לתוכו מרשות הרבים יהא פטור, ונשא ונתן בדבריו. וכן הביא מהחזו"א שנסתפק בדבר. ולדבריהם צ"ל שרק לענין דאורייתא אינו 'מחיצה' [כשם שאינו מועיל לסוכה] אבל בדרבנן מועיל משום מחיצה שלא חילקו חכמים והשווהו לשאר לחיים, לכן אמרו שיועיל אף בעומד מאליו.

'אחוי ליה בידיה, קם אדוכתיה'. רבנו חננאל גרס: 'אמר ליה רב: קום אדוכתיך'. ומשמע מדברי הרשב"א שפירש שאמר לו לעמוד כדי שישמש בתורת 'לחי' להתיר הטלטול. ומכאן כתב שלחי הנעשה בשבת לשם התר טלטול מועיל אעפ"י שלא סמכו עליו מאתמול.

אפילו אמר לו בפירוש שיעמוד לשם כך מותר הדבר לדעת הרשב"א (ע' מגן אברהם שסב סק"ד). והרמב"ם (טז, כג) כתב לאסור באופן זה. ושמא רק במחיצה כתב ולא בלחי למ"ד משום היכר, ואולי אף למ"ד משום מחיצה מ"מ אינה מחיצה ממש.

'ומטמא משום גולל'. לפרש"י טומאת גולל קיימת גם כאשר המת ניטל משם. וכן דעת הרשב"א (בתשובה ח"א תעו. והוא הדין כאשר ניטל הגולל משם). וכמה ראשונים חולקים וסוברים [על פי דברי הספרי לענין קבר] שאינו מטמא אלא בזמן שהמת שם (עפ"י תורי"ד; רמב"ם הל' טומאת מת ו, ד; תוס' סוכה כג. רא"ש אהלות ב, ד).

ע' בשו"ת דובב מישרים (ח"א מח) שכתב לבאר שהגולל בעצמו אינו טמא אלא שמתמא אחרים [וכמו שיש בספרי זוטא אודות מת]. ובוזה פירש מה שאמרו (בסוכה יא) 'מה חגיגה דבר שאין מקבל טומאה' והלא לפרש"י אתה מוצא בעל חיים שעשאוהו גולל והריתו טמא לעולם – אך לפי האמור אינו טמא בעצם אלא שמתמא אחרים. וע"ע קהלות יעקב (טהרות ז) בגדר טומאת גולל שהוא טמא מחמת עצמו כמו מת, ואינו בגדר מקבל טומאה. וע"א אבני נזר או"ח סתט, ה ואילך.

(ע"ב) 'שיירא שחנתה... ולא יהו פירצות יתרות על הבנין. כל פרצה שהיא כעשר אמות מותרת...' מה ששינה התנא סגנונו ללשון כללית, ולא שנה כעין הרישא 'ולא יהו פרצות יתרות מעשר' – כי דין זה אמור גם במבוי, והוא דין כללי בכל מחיצות שבתורה [שלא כעומד מרובה על הפרוץ שאינו מועיל במבוי המפולש שצריך צורת הפתח וכד'] – לכך שנאו ככלל לעצמו ולא ביחד עם שאר דיני חצר (חדושים ובאורים).

דף טז

'מארבעה עד עשר אמות... ואם היה פרוץ כעומד, כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור...' ודוקא לענין כלאים, אבל לענין שבת אסור לטלטל בכולו, אף לא כנגד העומד. וטעם החילוק, כי לגבי שבת אנו מצריכים מחיצות שלמות בכל היקף השטח, וכל שהפרוץ מרובה – העומד בטל, אבל גבי כלאים אין אנו צריכים אלא להפריש בין הירק הזרוע לגפן הנטועה, לפיכך כל שהעומד חשוב דהיינו ארבעה טפחים – מותר לזרוע כנגדו אעפ"י שהפרוץ מרובה (ראשונים).

(ע"ב) 'מקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה...' ואם תאמר הלא די בחבל אחד על יתדות דהיינו צורת הפתח? – יש לומר לפי שצורת הפתח לא היתה מתקיימת כל כך, שהיתה נופלת על ידי הבהמות או מרוח שאינה מצויה מאחר וצריך להגביה מפני הגמלים וכד' (עפ"י תוס' לעיל יא. ד"ה אילימא).

ואם תאמר, עדיין יכול לעשות צורת הפתח בגובה עשרה ולקשור חבלים נוספים למטה כדי שלא יכנסו הבהמות, ולא יצטרך להקפיד על הפרש פחות משלשה בין חבל לחבל? – מכאן יש מוכיחים שאין צורת הפתח מועילה כאשר קשר חבלים וכד' למטה, מפני שאין רגילים לעשות פתח באופן זה (עפ"י תשורת ש"י; דובב מירשים ח"א ג).

ואולם כמה פוסקים הורו על פי דברי מהר"ל להכשיר (עפ"י שו"ת בית שלמה מד; אבני נור). אך יתכן שלא דיבר מהר"ל אלא כשעשה בתחילה צוה"פ כדין ואחר כך הדביק קנה תחתון או חבל וכד', שלא נתבטלה תורת מחיצה ממנה משום תוספת סתימה, אבל אם מתחילה עשה מחיצה של ערב וכד', אין לומר רואים את העליון כאילו הוא פתח והשאר כמאן דליתנייהו (עפ"י הר צבי לעיל יא).

עוד יש להעיר שמכאן אין ראייה אלא כאשר סותם המעבר בתוך עשרה, שאין זו צורת פתח, אבל כאשר הפתח גדול ומוגבה מאד, י"ל שמתחת חוטים תחתיו אינו פוסל כל שאין חסימה למעבר. וע' גם בספר מנחת שלמה (ח"ב סוס"י לה) שחוט טלפון או ענפי אילן ובלטיט גג וכד', אינם מקלקלים צורת הפתח, שאעפ"י שבפתח קטן אין רגילים לעשות כן, אך בפתח גדול כזה שבו קנה לקנה שפיר דמי.

ויש מתרצים שמדובר באופנים שאין מועיל מדין 'צורת הפתח' כגון ביותר מעשר אמות רוחב, לדעת רב ורבי יוחנן (לעיל יא). ואף לדעת ריש לקיש שמכשיר, יש לומר שיעמיד משנתנו כשהחבל נתון מן הצד, שאין מועיל משום צורת הפתח. ולפיכך נקט התנא שלשה חבלים ולא חבל אחד על גבן – גזירה שמא יעשה מן הצד. ואפילו אם נאמר שלריש לקיש (שם) כשר מן הצד ואפילו ביותר מעשר (ודלא כרב חסדא שם), מכל מקום אין מורים כן לכתחילה, כמו שאמרו בירושלמי (עפ"י פסקי הרי"ד).

א. במה שכתב שלא נקט התנא צורת הפתח גזרה שמא יעשה מן הצד, הגם שבכל מקום מתירים צורת הפתח ואין גזורים אטו מן הצד – י"ל שלדעתו בפרוץ מרובה על העומד או כשאין עומד כלל גזרו כי מדאורייתא אין כאן מחיצות לולא צורת הפתח, משא"כ כשעומד מרובה. ויתכן שאין הכוונה לגזרה ממש אלא לא רצה התנא ללמד התר זה במקום האפשר בעשיית שלשה חבלים, שמא יהא מן הצד. וצ"ע.

ב. לכאורה יש לתרץ עוד: באופן שאין הקנים חזקים לקבל דלת, שאינם כשרים לצוה"פ (להרי"ף והרמב"ם). וכן נראה שאם גובה היתדות עם עובי החבל עשרה בדיוק, הרי שמדין מחיצות כשר אבל מדין צורת הפתח לכאורה צריך שיהא חלל עשרה מתחת החבל [כמשמעות הפוסקים (שסב, יא) שהקנים הזקופים צריכים להיות עשרה, והרי הקנה שוכב על גביהן נמצא החלל עשרה], אך יש מצדדים להכשיר בזה (ע' בשו"ת בית שלמה מד; נפש חיה כג).

ועוד תרצו (עתוס' יא. שם) שבשיירה אין להתיר הקף בצורת הפתח ביתר מעשר כמו בחצר שהוקפה לדירה.

'בעי רב המנונא בערב מאי'. הטעם לחלק בין שתי לערב; לפי שאין שם 'פתח' אלא בפרצה בשתי אבל לא בערב, על כן יתכן שאפילו פירצה מועטת תפסול בערב. ומכל מקום יש לומר שפירצה בערב יכולה להחשב כחלון ועל כן אינה פוסלת (עפ"י תורת חיים, שפת אמת ועוד). עוד יש לומר בטעם החילוק; שמא אין דנים 'עומד מרובה' אלא כשיש תורת מחיצה ולא לעשות מחיצה (עפ"י חדושים ובאורים. וע' גם בחו"א עז, ב).

'רב אשי אמר: מחיצה תלויה איבעיא ליה... א"ל אין מחיצה תלויה מתרת אלא במים'. בשפת אמת רצה לפרש שרב המנונא נסתפק במחיצה תלויה במים שמתרת, האם כשר בה עומד מרובה על הפרוץ אם לאו. ואין לפשוט ממשנתנו כי הרי המשנה מדברת ביבשה שמחיצה תלויה אינה מתרת.

צוה"פ הנעשית מאליה ולא לשם התר טלטול [ולא לשם ענין הבנין ותיקונו. חו"א], – נחלקו הדעות. (ע' במג"א שסג סקכ"ח אודות קנים העומדים מאליהם, ובשבות יעקב (ח"ב ח) אודות הקורה שמעל הקנים שנעשתה לחיזוק; בהגר"א תרל"ב; משכנות יעקב קכג; יד דוד; חוון איש עז, א קיא, ה; חרושי הר צבי לעיל יא: חרושים ובאורים ב, טו. וכבר האריכו האחרונים בדין זה לענין עמודי חוטי הטלגרף).

ופס בחצר; הגרעק"א (בתשובות לה לו) הוכיח שאפילו לא סמכו עליו מאתמול מועיל. [ועל פי זה כתב להתיר צורת הפתח שנפסקה בשבת, שיש לסמוך על הקנה שלה מדין 'לחי' כאשר אין הפריצה רחבה עשר, מפני שמבואות דידן דינם כחצר וניתרים בפס, או משום שבכלל 'סמך עליו מאתמול' הוא].

ובפסי ביראות, כתב בשפת אמת: נראה שדינם כלחי ואינן מתירות אלא אם סמכו עליהם מאתמול.

ז. כתב בשפת אמת: נראה שמחיצה הנעשית מאליה [ויש בה דיורים ולא נעשתה לאויר] מתירה אפילו ביותר מבית סאתים. אולם בלחי העומד מאליה יש מקום להסתפק אם רשאים לטלטל במבוי ביותר מבית סאתים. והפוסקים לא דיברו בזה. וצ"ע.

ב. אבני גדר הבולטות מן הגדר, מובדלות זו מזו פחות משלשה טפחים – אין צריך לחי אחר. שלשה – צריך לחי אחר. לדברי רבא מדובר כשבנאן מתחילה לכך [והחידוש הוא שאין אומרים לצורך המשך בנין נעשו], ולאביי כשר אפילו לא נעשו לשם לחי.

ג. בכל עושים לחיים, אפילו בדבר שיש בו רוח חיים. ורבי מאיר אוסר [שכל מחיצה העומדת ברוח חיים אינה מחיצה (רש"י, כמסקנת הסוגיא בסוכה כד, ע"ש). וכן לענין דופן לסוכה, פסין לביראות וגולל לקבר, פוסל ר"מ דבר שיש בו רוח חיים].

א. הלכה כתנא קמא שדבר שיש בו רוח חיים כשר למחיצה ולדופן סוכה. ודוקא בכגון שקשור ואינו נד (ע' שער המלך סוכה ד, טז) ואין חשש שיברח או שירבץ ויתמעט השיעור (ע' סוכה כג-כד; רבנו יהונתן ושפת אמת).

ב. משמע מדברי הרשב"א שמותר להעמיד אדם בפתח המבוי בשבת כדי שישמש בתורת 'לחי'. ג. יש לעיין האם גם בקורה נחלקו התנאים [מפני שצריכה להיות מדבר הראוי למחיצה], או שמא קורה משום היכר היא ומועילה בדבר שיש בו רוח חיים לדברי הכל (שפת אמת).

ד. הראב"ד כתב שעושים לחי אפילו באיסורי הנאה, אבל קורה אין לעשותה מעצי אשירה משום שיש לרוחב הקורה שיעור ו'כתותי מכתת שיעורא' (מאו"ז).

דפים טו – טז

כח. א. אלו פרצות אוסרות את הטלטול במקום המוקף מחיצות?

ב. מהם כללי פירצות מחיצות לענין כלאים?

א. כל פירצה שהיא יותר מעשר אמות – אוסרת הטלטול, אפילו העומד מרובה על הפרוץ. פירצה של עשר אמות אינה אוסרת, אם העומד מרובה על הפרוץ [ואפילו על ידי 'לבוד' נחשב עומד. כן מבואר בסוגיא ובפוסקים]. ואם היה פרוץ מרובה על העומד (בכל ההיקף. רש"י). ולדעה אחת אף פרוץ כעומד – אסור. והסיקו להלכה פרוץ כעומד – מותר (וע"ע לעיל י).

א. כתבו ראשונים שפרוץ מרובה על העומד מבטל המחיצות מדין תורה, אלא אם כן יש מחיצות [אמה. וי"א ד' טפחים] בארבעת הפאות, כגון דיומדין שבפסי ביראות (עתוס' י: ד"ה עושין. וכן נקטו הרשב"א (טז:) והר"ן והריטב"א (יז:) לעיקר; פסקי הרי"ד כ. וע"ע קרן אורה כ. [ע' בשפ"א י: שהבין מדברי התוס' שבפרוץ מרובה הוי רה"ר ממש אפילו אין דרך הרבים עוברת שם, ותמה שלכאורה נראה שדינו ככרמלית, וכן הביא מהפנ"י. ולא ידעתי מנין הוציא כן מדבריהם. ולכאורה מוכח מהגמ' (כ.) שאין לומר דהוי ככרמלית, ממה דפריך 'פשיטא... ע"ש]). ויש מי שסובר שאינו אלא מדרבנן משום גזרה [ושאמרו 'אגמריה רחמנא למשה' – לפי שכל הגזרות שעתידים חכמים לגזור נתגלו לו למשה בסיני, משום כך נקראת הגזרה כ'הלכה למשה מסיני'] (ראב"ד, מובא ברשב"א).
ופירצה יותר מעשר שפוסלת, האריך בחזו"א (קיב,ה) להוכיח שאין זה נידון דאורייתא אלא מדרבנן.

ב. אפילו לרבי יהודה המכשיר מבוי שהוא רחב יותר מעשר (כדלעיל ב), זהו רק כשיש שתי מחיצות שלמות אבל בלאו הכי מודה שפירצה יותר מעשר אוסרת (עפ"י רשב"א ור"ן יט:).
ג. נפרץ הכותל במלואו, אפילו פחות מעשר – אסור. פירצה בקרן זוית אוסרת בארבעה טפחים, שאין אדם עושה פתח בקרן זוית (פוסקים, עפ"י לעיל ה.ו. ע"ש עוד ביתר דיני פרצות המבוי והחצר).

ב. שלש מידות במחיצות (המפסיקות בין הכרם לירקות לענין כלאים); –

כל (עומד) שהוא פחות משלשה (כלומר, גדר העשויה מעומדים שאין ברוחבם שלשה טפחים) – צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה, כדי שלא יזדקק הגדי בבת ראש (- כאחת, בלא עיכוב). [לרבא, דין זה אמור אף לרשב"ג שאמר 'לבוד' בארבעה, כי מודה בפירצה שלמטה. ואביי העמיד כחכמים, אבל לרשב"ג אפילו יש ביניהם עד ארבעה מותר].

כל שהוא שלשה ועד ארבעה (ולא 'עד' בכלל) – צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו, ואז מותר לזרוע ממין אחר אפילו כנגד הפרוץ, אבל אם היה הפרוץ יתר על העומד (ולדעה אחת אפילו פרוץ כעומד) – אף כנגד העומד אסור לזרוע מין אחר.

מבואר בגמרא שלרבא דין זה אמור לרשב"ג שאומר 'לבוד' עד ארבעה. ואביי אמר שגם חכמים מודים שאין התר לזרוע כנגדו אלא בשיעור מקום חשוב, ארבעה.

מארבעה טפחים עד עשר אמות – צריך שלא יהא בין זה לזה כמלואו ואז מותר לזרוע כנגד הפרוץ. ואם היה הפרוץ יתר על העומד (/ כעומד) – כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור.

הלכה כרבא וכחכמים, הלכך עומד שלשה טפחים ועד עשר אמות (ועשר בכלל) דין אחד להם, שאם הוא מרובה על הפרוץ או כמותו (כרב פפא) – מותר לזרוע אף כנגד הפרוץ. ואם הפרוץ מרובה – מותר לזרוע כנגד העומד בלבד (עפ"י רז"ה ומאירי; רמב"ם כלאים ז, טז; ריטב"א בשם ר"י, ולהלן כה. וכן דעת הראב"ד ב'כתוב שם' והרשב"א להלן יט: שלחכמים מחיצת שלשה מותר לזרוע כנגדה, לרבא).

ויש אומרים שמודה רבא לאביי שצריך מחיצה ארבעה להתיר לזרוע כנגדה אפילו לחכמים, אלא שאמר רבא להעמיד אף כרשב"ג (תור"פ; השלמה. וכן כתבו המפרשים בדעת הרמב"ם. וכן מובא בר"ן בשם התוס' – ער"ש כלאים ד. וכ"כ כמה אחרונים – ע' גאון יעקב, יד דוד ושפת אמת, חדושי הנצי"ב כה. וכן צדד בחזו"א כלאים ו,ו בישוב דברי הרמב"ם והר"ש. ואולם באו"ח עז,ג כתב החזו"א דקיי"ל בשלשה מותר לזרוע כנגד העומד, כרבא ורבנן).

נפרצה המחיצה יותר מעשר אמות, אפילו הרוב 'עומד' – אסור. ואם הניח זמורה מעל קנים דוקרנים, הרי עשה 'צורת הפתח' ומותר אפילו ביותר מעשר.